

Artur Adamczyk *

Wpływ wykorzystania funduszy pomocowych UE na rozwój gospodarczy i reformy administracyjne w Grecji

Grecja rozpoczęła starania o wejście do Wspólnot Europejskich w 1959 r., składając oficjalny wniosek o akcesję do EWG. 9 lipca 1961 r. jej wysiłki zostały częściowo zrealizowane poprzez podpisanie umowy stowarzyszeniowej, w której ustalano docelowo pełne członkostwo Grecji we Wspólnotach. Wydarzenia polityczne (pucz „czarnych pułkowników” w 1967 r. rozpoczynający siedmioletni okres autorytarnej dyktatury) oraz zła sytuacja ekonomiczna sparaliżowały proces integracji Grecji z WE.

Negocjacje z Atenami Bruksela wznowiła dopiero w 1974 r. i w konsekwencji Grecja przystąpiła do Wspólnot Europejskich 1 stycznia 1981 r., będąc najbiedniejszym państwem z najuboższymi regionami spośród wszystkich krajów należących do Wspólnoty. Wskaźnik PKB *per capita* wynosił tam 58,2% średniej wspólnotowej.¹ Grecja od początku członkostwa, głównie we współpracy z ubogą Irlandią, starała się uzyskać jak największą pomoc finansową na poprawienie swojej sytuacji ekonomicznej, powołując się na zasadę solidarności między państwami członkowskimi WE. Intencje rządu greckiego znalazły wyraz m.in. w uznaniu przez Radę Ministrów w 1983 r. istnienia szczególnych problemów społecznych i gospodarczych w Grecji.²

Pierwsze lata członkostwa tego kraju zbiegły się z negocjacjami akcesyjnymi prowadzonymi między Wspólnotami a dwoma równie ubogimi państwami śródziemnomorskimi: Hiszpanią i Portugalią. Perspektywa przyjęcia większej liczby państw o zdecydowanie niższym PKB na osobę od średniej wspólnotowej wymusiła rozpoczęcie debaty dotyczącej wprowadzenia reform w polityce regionalnej WE. Wraz z trwającymi negocjacjami między Brukselą a Madrytem i Lizboną rząd ateński rozpoczął starania o uzyskanie dodatkowych środków

* Dr **Artur Adamczyk** – adiunkt w Centrum Europejskim Uniwersytetu Warszawskiego.

¹ *The European Union and the Regions*, eds. B.Jones, M.Keating, Oxford 1995, s.257.

² T.Czekalski, *Grecja*, Warszawa 2003, s.86.

pomocowych, uzasadniając je podobną strukturą gospodarki tych państw stawiących konkurencję dla Grecji. Oczywiście było, iż potencjalne członkostwo Hiszpanii i Portugalii, bez przygotowania reformy polityki regionalnej, oznaczałoby zmniejszenie w przyszłości pomocy finansowej dla Grecji. Reakcją rządu Andreasa Papandreu na zbliżającą się finalizację negocjacji akcesyjnych z tymi dwoma państwami był szantaż ratyfikacyjny, warunkujący zgodę Grecji na ich akcesję od uzyskania rekompensaty finansowej z budżetu Wspólnot. W efekcie szantażu opracowano w 1985 r. Zintegrowane Programy Śródziemnomorskie (ZPŚ), w ramach których Grecja uzyskała dodatkowo ok. 2 mld ecu.³

Debata nad zmianami w polityce regionalnej Wspólnot zakończyła się dopiero w 1988 r. W jej rezultacie dokonano reformy Funduszy Strukturalnych, zwiększając przede wszystkim budżet na zwalczanie dysproporcji między regionami państw członkowskich i koncentrując wsparcie finansowe na ograniczonej liczbie konkretnie określonych celów.

W latach 1985-88 Grecja stała się beneficjentem blisko 10 mld ecu wspólnotowej pomocy finansowej, którą wykorzystano głównie na realizację dużych projektów, mających na celu rozwój infrastruktury w sektorze transportowym, energetycznym, telekomunikacyjnym oraz inżynierii wodnej. Pomoc finansowa częściowo pochodziła z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, częściowo ze Zintegrowanych Programów Śródziemnomorskich. Zakładały one respektowanie zasady subsydiarności i partnerstwa państw członkowskich Wspólnot, co wiązało się z procesami decentralizacji i współpracy pomiędzy władzą centralną, lokalną i instytucjami Wspólnot. Były to zasady obecne w scentralizowanej Grecji. Chociaż projekty przedstawione przez ten kraj w ramach ZPŚ nazywane były regionalnymi, to w rzeczywistości nie istniało żadne partnerstwo między władzą regionalną a centralną, żadne regionalne podmioty nie uczestniczyły w procesie realizacji tych projektów, nie były też o nich informowane i nie kontrolowały wydawanych środków finansowych. Projekty były planowane i realizowane centralnie. O braku efektywnego wykorzystania pomocy wspólnotowej do 1989 r. świadczy fakt, iż Grecja spadła w tym okresie ponownie na pozycję najuboższego państwa z najniższym PKB na mieszkańca, którą do tej pory zajmowała Portugalia.⁴

Brak przygotowania i realizacji projektów na szczeblu regionalnym czy lokalnym nie wynikał jednak ze złej woli administracji centralnej w Grecji; przede wszystkim była to konsekwencja deficytu doświadczenia urzędników terenowych w tego typu przedsięwzięciach. Administracyjna kadra lokalna nie posiadała wystarczającej wiedzy i praktyki do przygotowania oraz zarządzania

³ Ibidem.

⁴ *The European Union and the Regions*, op.cit., s.258.

projektami.⁵ Rząd grecki obawiał się zatem słusznie, że może stracić środki pomocowe przyznane przez Wspólnoty, z tego względu przedsięwzięcia były realizowane na szczeblu centralnym. Nie tłumaczy to jednak faktu, iż greckie regiony w zasadzie nie posiadały w tym okresie żadnych długofalowych planów rozwoju, co wynikało z braku odpowiedniej stymulacji ze strony rządu ateńskiego.

I okres programowania Funduszy Strukturalnych (lata 1989-1993)

W tym okresie Grecja w całości została objęta celem 1. polityki regionalnej (zakładał on pomoc dla regionów opóźnionych w rozwoju, w których wskaźnik PKB na osobę wynosił poniżej 75% średniej wspólnotowej), co automatycznie wyłączało ten kraj z korzystania z pozostałych celów tej polityki. Dla Grecji przeznaczono blisko 8,235 mln ecu pomocy pochodzącej z Funduszy Strukturalnych oraz pozostałych inicjatyw Wspólnot. Środki te stanowiły ponad 12% kwoty budżetu przeznaczonego na realizację polityki regionalnej WE w tym okresie. W przeliczeniu jednostkowym w pierwszym okresie programowania Grecja otrzymała 667 ecu wsparcia na mieszkańca. Dla porównania inne kraje, które w całości zostały objęte celem 1. uzyskały odpowiednio: Portugalia 13,5% (679 ecu *per capita*) oraz Irlandia ok. 7% (1035 ecu *per capita*).⁶

Analizując osiągnięcia pierwszego okresu programowania Funduszy Strukturalnych we wszystkich regionach państw członkowskich objętych celem 1. należy zwrócić uwagę, iż rezultaty były nikłe. PKB *per capita* w tych państwach wzrósł średnio o ok. 3%, ale wzrosła także stopa bezrobocia o ok. 2%. Przyczyną niekorzystnych rezultatów ekonomicznych była głównie recesja gospodarcza panująca w państwach WE na początku lat 90. W latach 1991-93 średnie tempo wzrostu PKB spadło poniżej 1%, co miało miejsce po raz pierwszy od kryzysu energetycznego w latach 70.

Po dokonaniu analizy tych wskaźników urzędnicy unijni przyznali, iż redukcja dysproporcji pomiędzy bogatymi i biednymi regionami Unii Europejskiej wymaga dłuższego okresu i zdecydowanie większych nakładów finansowych.

Wspomniana wyżej sytuacja gospodarcza we Wspólnotach Europejskich wpłynęła także na kłopoty ekonomiczne Grecji. Jej wskaźnik PKB *per capita* wynoszący w 1989 r. 60,8% średniej unijnej spadł w 1991 r. do poziomu 57,8%, a następnie wzrósł w 1993 r. do 60%.

Kraj ten wykazał się jednak dość dużą aktywnością w absorpcji przyznanych środków w ramach Funduszy Strukturalnych w latach 1989-1993, gdyż

⁵ Por.: C.Spanou, *European integration in administrative terms: a framework for analysis and the Greek case*, „Journal of European Public Policy”, vol. 5, no. 3/1998, s.467 i nast.

⁶ I.Pietrzyk, *Polityka regionalna Unii Europejskiej i regiony w państwach członkowskich*, Warszawa 2000, s.104.

wykorzystał ok. 83% z przyznanej puli. Środki te zostały przeznaczone na rozbudowę infrastruktury (wybudowano łącznie 1000 km autostrad), rozwój sektora rolnego, konkurencyjności przedsiębiorstw, zrównoważonego rozwoju branży usług turystycznych, zarządzanie zasobami ludzkimi, redukcję dysproporcji regionalnych.

Średnie tempo wzrostu PKB w Grecji w pierwszym okresie programowania wynosiło 1,6%, z czego 0,5% było zasługą pomocy strukturalnej (podobne zjawisko wpływu wykorzystania Funduszy Strukturalnych na wzrost PKB zaobserwowano w Irlandii i Portugalii). Stworzono ok. 50 tys. miejsc pracy, lecz mimo to liczba bezrobotnych wzrosła nieznacznie z poziomu 7,5% w 1989 r. do 7,8% w 1993 r.⁷

W ramach projektów regionalnych rozbudowano regionalną infrastrukturę: sieć dróg, system kanalizacji, sieci wodociągów. W ramach rozwoju badań naukowych i przekazywania wiedzy *know-how* rozpoczęto budowę parków technologicznych w Salonikach i Iraklionie na Krecie (na bazie istniejących tam placówek naukowo-badawczych). Projekty dotyczyły budowy metra w Atenach, gazociągu na linii Ateny-Saloniki oraz autostrady z Aten do Koryntu. Te największe przedsięwzięcia miały zarazem największe opóźnienia ze względu na kłopoty finansowe i geologiczne.

Należy wskazać, iż w ramach środków z Europejskiego Funduszu Społecznego przeznaczonych na realizację priorytetu odnoszącego się do zarządzania zasobami ludzkimi, cele nie zostały osiągnięte a środki w zasadzie zmarnowano. Wprawdzie w ramach kursów zawodowych przeszkolono dziesiątki tysięcy osób, jednak same zajęcia cechowała niska jakość przekazywanej wiedzy, w dodatku nieadekwatnej do potrzeb rynku pracy. Miejsca zatrudnienia powstały głównie w usługach szybko rozwijającego się sektora turystycznego, zmalało natomiast o kilka procent zatrudnienie w rolnictwie.

II okres programowania Funduszy Strukturalnych (lata 1994-1999)

Ponieważ pod koniec 1993 r. Grecja osiągnęła zaledwie 60% PKB *per capita* w stosunku do średniej unijnej, została w drugim okresie programowania FS ponownie w całości objęta celem 1. Rozpoczynając ten kolejny etap zwalczania dysproporcji między regionami UE, Komisja Europejska zaznaczyła, że liczy na skuteczniejsze wykorzystanie Funduszy Strukturalnych w Grecji, dzięki doświadczeniom uzyskanym w poprzednim okresie. W ocenie Komisji, kraj ten w pierwszym okresie programowania wykazał się wprawdzie dużą

⁷ Ibidem.

absorpcją funduszy oraz inicjatywami w tworzeniu środków i instrumentów do ich wykorzystania, lecz uzyskiwane efekty nie były do tego adekwatne.⁸

W drugim okresie programowania Grecji przyznano w ramach polityki regionalnej 13 980 mln ecu (co stanowiło ok. 9% wszystkich środków z budżetu przeznaczonego na realizację całej unijnej polityki regionalnej). Dla porównania – inne kraje w całości objęte celem 1. uzyskały odpowiednio: Portugalia 13 980 mln ecu oraz Irlandia 5 620 mln ecu (ok. 4%).⁹

Tabela 1. Podział środków z Funduszy Strukturalnych w Grecji w latach 1994-99 (w mln ecu)

Priorytety	EFRR	EFS	EFOGR	FIOR	Suma
Infrastruktura	2 699,5	37,6	-	-	2 737,1
Poprawienie jakości życia	1 436,8	20,0	-	-	1 456,8
Wzmocnienie konkurencyjności	1 210,2	75,1	1 269,0	130,0	2 684,3
Zarządzanie zasobami ludzkimi	377	2 179,3	-	-	2 556,3
Likwidacja dysproporcji regionalnych	3 707,4	236,0	531,0	-	4 474,4
Pomoc techniczna	58,6	12,5	-	-	71,1
Suma	9 489,5	560,5	800	130,0	13 980,0
%	67,9%	18,3%	12,9%	0,9%	100%

Źródło: *The Structural Funds in 1994, Sixth Annual Report*, European Commission, Brussels.

Rząd grecki, tworząc wspólnie z Komisją tzw. Ramowy Program Wsparcia (Community Support Framework – CSF) na lata 1994-1999, wskazał pięć najważniejszych priorytetów, na które zostały przeznaczone środki z Funduszy Strukturalnych.

Pierwszym priorytetem było zmniejszenie stopnia peryferyjności Grecji oraz wsparcie jej wewnętrznej integralności poprzez rozbudowę infrastruktury. W ramach tego priorytetu przewidywano inwestycje w sieć transportową, telekomunikację, usługi pocztowe i energetykę.

⁸ *The Structural Funds in 1994, Sixth Annual Report*, European Commission, Brussels.

⁹ I.Pietrzyk, op.cit., s.120.

Wykorzystanie Funduszy Strukturalnych w zakresie transportu dotyczyło:

- rozbudowy infrastruktury portowej i drogowej na zachodzie Grecji w celu stworzenia tzw. Zachodniej Bramy, ułatwiającej połączenie z Włochami,
- budowy autostrady Igumenica-Saloniki-Kipi (tzw. korytarza Egnatia), jako elementu potężnej arterii komunikacyjnej kończącej się w Stambule i posiadającej odnogi do Albanii i Bułgarii,
- kontynuacji budowy autostrady i sieci kolejowej Patras-Ateny-Saloniki (tzw. korytarza Pathe),
- modernizacji linii kolejowej Ateny-Saloniki w celu skrócenia czasu podróży (z ponad 6 do 4,5 godziny),
- budowy nowych linii kolejowych z Eleusis do Koryntu oraz z Eleusis do Salonik (częściowo finansowanych z Funduszu Spójności),
- modernizacji portów w Patras, Igumenicy i Korfu,
- przebudowy lotnisk w Salonikach, Iraklionie, Korfu i Rodos oraz budowy nowego lotniska w Sparcie.

Łącznie zakładano wybudowanie do 2000 r. ok. tysiąca km autostrad, a także budowę m.in. mostu Rio-Antorio łączącego Peloponez z kontynentalną częścią Grecji, obwodnicy ateńskiej i sieci dróg biegnących z Salonik do granicy z Turcją oraz infrastruktury drogowej w północnej części Krety.

W dziedzinie telekomunikacji środki z Funduszy Strukturalnych miały być przeznaczone na zwiększenie dostępności do telefonów, skrócenie czasu oczekiwania na uzyskanie numeru, wprowadzenie telefonii cyfrowej. W zakresie inwestycji funduszy w sektor pocztowy zakładano przede wszystkim reorganizację pracy w celu usprawnienia usług pocztowych, natomiast w sektorze energetyki skoncentrowano się głównie na kontynuacji rozwoju sieci gazowych.

Drugi priorytet zawarty w CSF dotyczył poprawy jakości życia obywateli i zakładał: rozwój infrastruktury miejskiej (głównie rozbudowy metra w Atenach, rozpoczęcie budowy metra w Salonikach), inwestycje w ochronę środowiska oraz system opieki zdrowotnej. W ramach tego ostatniego zadania planowano modernizację sprzętu medycznego, szkolenia personelu, polepszenie jakości zarządzania placówkami służby zdrowia, zmniejszenie o 50% dysproporcji pomiędzy dostępnością do usług medycznych w miastach i na prowincji.

Rozwój i konkurencyjność ekonomiczna, **trzeci priorytet** uwzględniony w CSF, dotyczył wykorzystania Funduszy Strukturalnych w sektorze przemysłu i usług, rolnictwie, rybołówstwie, badaniach naukowych (rozwój technologiczny) oraz turystyce (do której włączono nowy komponent: dziedzictwo narodowe). Inwestycje w przemyśle i usługach skierowane były na rozwój infrastruktury niezbędnej dla działalności prywatnych przedsiębiorstw, prywatyzację przedsiębiorstw państwowych, zwiększenie konkurencyjności, promocję greckich firm na Bałkanach oraz szkolenia menedżerskie.

Zadania w dziedzinie badań naukowych i rozwoju technologicznego dotyczyły: zwiększenia budżetu na badania z 0,56% do 0,70% PKB, promowania udziału kapitału prywatnego w badaniach naukowych, rozbudowy parków naukowo-technologicznych na Krecie i w Salonikach, zwiększenia liczby personelu naukowego o 60% (z 10 tys. do 16 tys.).

W zakresie turystyki przewidywano przeznaczenie funduszy na rozbudowę infrastruktury turystycznej: modernizację lub budowę hoteli, polepszenie jakości usług turystycznych, rozbudowę centrów konferencyjnych, obiektów sportowych oraz skoordynowanie działań władz lokalnych z potrzebami biznesu turystycznego.

W ramach komponentu: dziedzictwo kulturowe planowano wydanie środków na zabezpieczenie i renowację zabytków historycznych, budowę centrów historycznych, modernizację i tworzenie muzeów. Działalność w tej dziedzinie miała być ściśle powiązana z sektorem turystycznym.

Natomiast w zakresie rolnictwa i rozwoju terenów wiejskich Fundusze Strukturalne miały być wydatkowane na modernizację struktury rolnej, zwiększenie konkurencyjności produkcji rolnej, tworzenie miejsc pracy w usługach okołorolniczych oraz rozwój agroturystyki i ochronę lasów przed skutkami klęsk żywiołowych.

Czwarty priorytet zawarty w CSF (zarządzanie zasobami ludzkimi oraz promocja zatrudnienia) zakładał inwestowanie środków pomocowych w edukację i szkolenia zawodowe. Planowano przede wszystkim realizację szkoleń dla bezrobotnych na podstawie rzeczywistych potrzeb przemysłu i usług oraz w celu polepszenia jakości działania administracji publicznej.

Ostatni, **piąty priorytet** przedstawiony w CSF dotyczył zmniejszenia dysproporcji gospodarczych między greckimi regionami i zakładał głównie rozwój terytoriów wyspiarskich (tzw. otwarcie na terytoria wysp). W ramach tego priorytetu przygotowano 13 planów regionalnych dla każdego regionu (NUTS II), w których zawarto te same zadania przedstawione w ramach czterech priorytetów omówionych powyżej.

Z całości Funduszy Strukturalnych skierowanych do Grecji w drugim okresie planowania, aż 49,4% przeznaczono na rozbudowę infrastruktury ciężkiej; 21,1% na zarządzanie zasobami ludzkimi i 29% na wspieranie rozwoju efektywności inwestycji.¹⁰

W drugim okresie programowania Grecja zaabsorbowała ok. 84% przyznanych jej z Funduszy Strukturalnych środków.¹¹ W ciągu 6 lat zaobserwowano wzrost gospodarczy rządu średnio 2,8% PKB, w tym przyśpieszenie od 0,5% do 1%, co pozostaje zasługą inwestowania środków z Funduszy Strukturalnych. Był to

¹⁰ *The Structural Funds in 1994*, op.cit.

¹¹ *Greek absorption of EU funds up this year*, Embassy of Greece, Washington DC, (<http://www.Greekembassy.org/Embassy/content/en/Article>).

wyższy wzrost gospodarczy niż średni wskaźnik dla całej UE, który wynosił w tym samym okresie zaledwie 2,3%.

Tabela 2. PKB *per capita* i bezrobocie w Grecji w latach 1994-1999 (w %)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Wzrost PKB	2,0	2,1	2,4	3,4	3,7	3,5
PKB <i>per capita</i>	64,7	65,8	66,7	65,6	65,8	66,9
Bezrobocie	8,9	9,2	9,6	9,8	10,7	10,4

Źródło: <http://www.statistics.gr>

Dzięki efektywniejszemu wykorzystaniu środków pomocowych stworzono ok. 390 tys. miejsc pracy,¹² co statystycznie nie zmniejszyło jednak bezrobocia z powodu przyjęcia do Grecji 550 tys. repatriantów greckiego pochodzenia z terenów byłego Związku Radzieckiego. Ich przyjazd i adaptacja pochłonęły *gros* funduszy przeznaczonych na zarządzanie zasobami ludzkimi. Większość tych osób nie znała języka greckiego i nie posiadała odpowiedniego wykształcenia. Fundusze w ramach zarządzania zasobami ludzkimi wykorzystano także na przeprowadzenie reformy systemu edukacji.¹³

Nie wykorzystano natomiast środków z Funduszy Strukturalnych przeznaczonych na walkę ze zjawiskami tzw. wykluczenia społecznego, a to ze względu na nowość tego programu operacyjnego (brak odpowiednich struktur oraz doświadczonych kadr).

Brak widocznych sukcesów w wykorzystaniu Europejskiego Funduszu Społecznego w walce z bezrobociem wynikał przede wszystkim z realizacji polityki rządu greckiego ukierunkowanego na spełnienie kryteriów z Maastricht i wejście do UGW. Konsekwentne zwalczanie inflacji przez rząd ateński z przyczyn ekonomicznych kolidowało z wysiłkami tworzenia nowych miejsc pracy (w 1993 r. inflacja w Grecji wynosiła 14,4%, w 1999 r. – 2,6%).¹⁴

Największą zmianą w ramach rozbudowy infrastruktury było przyspieszenie realizacji projektów budowy autostrad oraz sieci gazowych, poprzez zachęcenie do udziału inwestorów prywatnych z zagranicy (udzielanie im licencji na budowę w drodze przetargów). Do największych sukcesów należy zaliczyć wybudowanie ok. 400 km autostrad oraz zakończenie budowy nowoczesnego Portu Lotniczego im. Elefteriosa Venizelosa w Spacie odległego o 30 km od

¹² *European Structural Funds contribute to higher growth, new jobs and sustainable development in the least developed regions*, IP/03/1034, Brussels, 17 June 2003.

¹³ *Community Support Framework. Greece 2000-2006*, s.11.

¹⁴ D.Sielski, *Grecja obejmuje półroczne przewodnictwo w Unii Europejskiej*, „Wspólnoty Europejskie”, nr 1/2003, s.4 i nast.

Aten.¹⁵ Niestety większości dużych projektów rozbudowy infrastruktury nie ukończono. Przyspieszenie tempa realizacji projektów oraz absorpcji Funduszy Strukturalnych pod koniec okresu programowania wynikało z obawy o utratę przyznanych środków (do 1997 r. średnio wykorzystano zaledwie 72% przyznanych kwot). Po 1997 r. w obawie przed możliwością utraty części środków z funduszy pomocowych dokonano restrukturyzacji systemu zarządzania tymi środkami. Stworzono specjalne agencje, które przygotowywały i monitorowały realizację projektów finansowanych w ramach polityki regionalnej UE (głównie dotyczących budowy autostrad i sieci kolejowych). Agencje te składały się z prywatnych ekspertów posiadających doświadczenie w zarządzaniu funduszami w innych państwach członkowskich.

W dziedzinie rolnictwa i rozwoju terenów wiejskich nie dokonano istotnych zmian – struktura rolnictwa nie zmieniła się od 1989 r. Nie przeprowadzono żadnej restrukturyzacji tego sektora, który cechuje niski poziom kwalifikacji zawodowych oraz zła organizacja systemu produkcji, dystrybucji i sprzedaży. Generalnie zauważalne było zmniejszenie liczby inwestycji w tym sektorze.

Dopiero od 1998 r. rozpoczęto restrukturyzację poczty greckiej, ponieważ wcześniej władze greckie nie stworzyły jednostki zarządzającej modernizacją tej instytucji. Grecja nie uzyskała jednak do 1998 r. funduszy przeznaczonych na ten cel, gdyż parlament nie przygotował odpowiednich ustaw na podstawie dyrektyw Komisji Europejskiej. Spowodowało to opóźnienie w zreformowaniu tego sektora usług.¹⁶

Zdecydowanie lepiej Grecy wykorzystali Fundusze Strukturalne przeznaczone na mniejsze i zarazem łatwiejsze do realizacji oraz zarządzania projekty. Były to projekty regionalne realizowane w ramach piątego priorytetu, dotyczącego zmniejszenia dysproporcji między regionami. Najlepiej realizowano je na obszarach Krety, Tesalii i Attyki.

Podsumowując drugi okres programowania Funduszy Strukturalnych w Grecji należy podkreślić, iż kraj ten zdecydowanie lepiej i efektywniej wykorzystał środki finansowe w porównaniu z pierwszym okresem. Efekty nie były jednak widoczne od razu, gdyż inwestycje czyniono głównie w infrastrukturę ciężką, gdzie rezultaty są mierzalne dopiero w perspektywie kilkunastu lat.

III okres programowania (lata 2000-2006)

Pod koniec 1999 r. Grecja charakteryzowała się wskaźnikiem PKB na głowę mieszkańca w wysokości 66,9% średniej unijnej i ponownie została w całości objęta celem 1. Funduszy Strukturalnych. W 1999 r. rząd grecki przedstawił

¹⁵ A.Wójcik, P.Ronkowski, *Grecja w Unii Europejskiej*, „Biuletyn Analiz”, UKIE, nr 6/2001.

¹⁶ *The Structural Funds in 1998. Tenth Annual Report*, European Commission, Brussels, s.63.

Komisji Europejskiej Narodowy Plan Rozwoju, który został przez nią zaakceptowany. Plan zawierał następujące priorytety: usprawnienie zarządzania zasobami ludzkimi, rozwój infrastruktury (transport, energia), rozwój określonych sektorów gospodarki (rolnictwo, rybołówstwo, usługi, turystyka, kultura), badania i rozwój technologii, poprawienie jakości życia (opieka zdrowotna, ochrona środowiska), społeczeństwo informacyjne, rozwój regionalny. W celu realizacji tych priorytetów stworzono 26 programów operacyjnych, z których 13 dotyczyło pomocy sektorowej na szczeblu całego państwa, a 13 stanowiło regionalne programy operacyjne, po jednym dla każdego regionu w Grecji.

W rezultacie negocjacji prowadzonych między Komisją Europejską a rządem Grecji postanowiono w listopadzie 2000 r. przyznać temu krajowi 20 961 mln euro z Funduszy Strukturalnych (co stanowiło ok. 11% całości środków z budżetu przeznaczonych na realizację unijnej polityki regionalnej).¹⁷ Środki pomocowe UE zostały uzupełnione wydatkami państwowymi i prywatnymi, stanowiąc łącznie ponad 50 mld euro przeznaczonych na politykę regionalną w Grecji w trzecim okresie programowania.¹⁸ Wstrzymano jedynie realizację programu operacyjnego dotyczącego ochrony środowiska, który Komisja zaakceptowała dopiero w grudniu 2001 r., przyznając Grecji na ten cel dodatkowo 165 mln euro.

Środki z Funduszy Strukturalnych miały być przekazywane na poszczególne priorytety w następujących proporcjach: podnoszenie kwalifikacji zawodowych (10%), dalsza rozbudowa infrastruktury (18%), rozwój obszarów wiejskich i rolnictwa (8,5%), podniesienie jakości życia obywateli (4%), społeczeństwo informacyjne (4%), zrównoważony rozwój regionów (26%). Priorytety te miały być realizowane w ramach nakreślonych szczegółowo programów operacyjnych.

„Rozwój zarządzania zasobami ludzkimi i promocja zatrudnienia” – realizację zaplanowano poprzez:

– plan operacyjny **edukacja i nauczanie początkowe**, mający na celu promocję i rozwój nauki długookresowej, zwalczanie tendencji rezygnowania z kształcenia, zwalczanie analfabetyzmu, poprawienie jakości przekazywanej wiedzy, doprowadzenie do kompatybilności edukacji z potrzebami rynku pracy, rozbudowa infrastruktury szkół i instytucji naukowych na wszystkich poziomach;

– plan operacyjny **promocja zatrudnienia i kontynuacji nauki**, zakładający rozwój stanu zatrudnienia poprzez organizowanie dodatkowych szkoleń, promocję przedsiębiorczości oraz nowych form organizacji pracy, zwalczanie bezrobocia długookresowego, promowanie polityki równych szans na rynku pracy (kobiety, niepełnosprawni), szkolenia dla urzędników służby publicznej

¹⁷ I.Pietrzyk, op.cit., s.149.

¹⁸ *Operational Programme: Railways, Airports, Public Transport*, CSF 2000-2006, Ministry of Transport&Communication, EC DG Regional Policy, s.2 (maszynopis w posiadaniu autora).

zajmujących się społecznym i ekonomicznym rozwojem państwa, a w szczególności rynkiem pracy.

W ramach kolejnego priorytetu „wzmocnienie konkurencyjności dla stabilnego rozwoju” zakładano wdrożenie:

- planu operacyjnego **wzmocnienie konkurencyjności dla stabilnego rozwoju**, charakteryzującego się wprowadzeniem uproszczonych procedur prawno-administracyjnych w celu ułatwienia działalności prywatnych przedsiębiorców oraz prowadzeniem specjalnych akcji promujących rozwój małych i średnich przedsiębiorstw, ze szczególnym naciskiem na sektor turystyki.

Trzeci priorytet „komunikacja/infrastruktura” (finansowany z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Funduszu Spójności) przewidywał realizację:

- programu operacyjnego **transport drogowy – port – metro**, którego głównym celem jest rozwój infrastruktury drogowej w Grecji, zakładający kontynuację budowy autostrad Pathe i Egnatia; trasy jońskiej oraz autostrady Korynt-Tripoli-Kalamata/Sparta, rozbudowę głównych portów kraju (Iraklion, Igumenica) oraz sieci dróg do nich prowadzących (np. na większych wyspach: Krecie, Mytilini, Rodos), zwalczanie zjawiska wąskich gardeł (korków) na obszarach miejskich oraz kontynuację rozbudowy metra w Atenach i rozpoczęcie budowy metra w Salonikach;

- programu operacyjnego **transport kolejowy – porty lotnicze – transport miejski**, zakładającego dalszą budowę linii kolejowej Pathe (Ateny - Saloniki - Promachon na granicy z Bułgarią), modernizację systemu kontroli lotów na całym terytorium Grecji i rozbudowę lotnisk w Atenach, Salonikach i Sparcie oraz usprawnienie transportu miejskiego w Atenach.

Kolejny priorytet „rozwój obszarów wiejskich i rybołówstwa” obejmował:

- program operacyjny **rozwój obszarów wiejskich**, którego celem jest rozwój konkurencyjności sektora rolnego, rozwój marketingu w sferze produktów rolnych i leśnych, modernizacja sieci produkcja-dystrybucja-sprzedaż, rozwój obszarów wiejskich poprzez informatyzację oraz tworzenie paktów terytorialnych;

- program operacyjny **rybołówstwo**, zakładający zwiększenie bezpieczeństwa i konkurencyjności floty rybackiej Grecji oraz ochronę środowiska morskiego.

Piąty priorytet „poprawa jakości życia” zakładał realizację:

- programu operacyjnego **ochrona środowiska i środowisko naturalne**, który zawiera następujące zadania: regulację rzek, zarządzanie odpadami toksycznymi, ochrona krajobrazu (lądowego i morskiego), walka z zanieczyszczeniem środowiska i hałasem, tworzenie instytucji zarządzających i monitorujących ochronę środowiska, zarządzanie obszarami chronionymi, szkolenia dla społeczeństwa w zakresie ochrony środowiska;

– programu operacyjnego **kultura**, którego celem jest ochrona i rozwój dziedzictwa narodowego poprzez: rozbudowę sieci muzeów (wspieranie już istniejących i budowę nowych) oraz usług związanych z muzealnictwem, wsparcie dla miejsc pamięci narodowej i stanowisk archeologicznych, rozwój sztuki współczesnej, rozbudowę infrastruktury związanej z miejscami inicjatyw kulturalnych; program jest realizowany w ścisłej współpracy z priorytetem: „zarządzanie zasobami ludzkimi i zwalczanie bezrobocia”, podkreślając znaczenie dziedzictwa kulturowego jako elementu napędzającego rozwój sektora turystycznego, szczególnie tzw. turystyki kulturalnej/naukowej oraz konferencyjnej;¹⁹

– programu operacyjnego **opieka zdrowotna i socjalna**, koncentrującego się na poprawie jakości usług medycznych, reformie Narodowego Systemu Ochrony Zdrowia, zakładającej zmiany w sposobie zarządzania i świadczenia usług medycznych (do tej pory niska jakość organizacji i zarządzania wynikała głównie z braku odpowiednio przeszkolonego personelu).

Priorytet „społeczeństwo informacyjne” przewidywał wykonanie:

– programu operacyjnego **społeczeństwo informacyjne**, którego celem jest: rozwój technologii komunikacyjnej i informatycznej, rozwój umiejętności w zakresie tej technologii poprzez edukację i szkolenia, rozwój dostępu do instytucji rządowych i całej infrastruktury (dokumentów, aplikacji) *on-line*, usprawnienie przepływu informacji wśród społeczeństwa, stworzenie efektywnego i nowoczesnego systemu zarządzania tym programem (który będzie wzorcowym modelem dla całej administracji publicznej w Grecji).²⁰

Na ostatni priorytet „rozwój regionalny” składało się 13 regionalnych programów operacyjnych, które zostały stworzone i będą realizowane w ramach partnerstwa regionalnego i lokalnego w następujących aspektach: rozwój innowacyjności w regionach; rozwój urbanistyczny, rozwój środowiska wiejskiego i lokalnego; interwencja w regionach w celu rozbudowy ich infrastruktury i sieci komunikacyjnej, ochrona środowiska naturalnego i wspieranie dziedzictwa narodowego.

Powyższe priorytety są realizowane w ramach Funduszy Strukturalnych oraz Funduszu Spójności. Ten ostatni dotyczy ramowej strategii Grecji i będzie wykorzystany głównie na rozwój infrastruktury transportowej: dróg kołowych, transportu kolejowego, lotniczego, portów oraz tzw. transportu kombinowanego. Pozostałe środki z Funduszu Spójności są wykorzystywane w sferze ochrony środowiska na: gospodarowanie odpadami, oczyszczalnie ścieków oraz pobieranie i dystrybuowanie wody pitnej.²¹

¹⁹ *Community Support Framework*, op.cit., s.71.

²⁰ *Community Support Framework*, op.cit., s.77.

²¹ Por.: D.Sielski, *Raport Funduszu Spójności za 2000 rok*, „Wspólnoty Europejskie”, nr 3/2002.

Przewidywane rezultaty wykorzystania Funduszy Strukturalnych w III okresie programowania

Zgodnie z modelem ekonomicznym HERMIN eksperci przewidują, że dzięki Funduszom Strukturalnym grecki PKB będzie wzrastał rocznie o ok. 0,9%, co na koniec 2006 r. powinno przynieść wzrost o 6%. Fundusze powinny wpłynąć pozytywnie nie tylko na podniesienie efektywności pracy, ale też zachęcić kapitał inwestycyjny do napływu do tego kraju i spowodować zwiększenie jego konkurencyjności gospodarczej. W efekcie pomocy strukturalnej Grecja pod koniec trzeciego okresu programowania w 2006 r. powinna przekroczyć poziom 75% średniego unijnego wskaźnika PKB *per capita*. Spodziewany jest też wzrost zatrudnienia dzięki stworzeniu ok. 150 tys. nowych miejsc pracy, co ma skutkować osiągnięciem wskaźnika bezrobocia na poziomie 7,1%.²²

Tabela 3. PKB *per capita* i bezrobocie w Grecji w latach 2000-2003 (w %)

	2000	2001	2002	2003
Wzrost PKB	3,9	4,0	4,5	5,5
PKB <i>per capita</i>	67,1	67,8	70	b.d.
Bezrobocie	11,1	10,2	9,6	9,5

Źródło: <http://www.statistics.gr>

Rzeczywista ocena wpływu Funduszy Strukturalnych na gospodarkę grecką w trzecim okresie programowania będzie utrudniona ze względu na zorganizowanie olimpiady w Atenach w 2004 r. To olbrzymie komercyjne przedsięwzięcie spowodowało napływ zagranicznego kapitału do Grecji. Dzięki funduszom z międzynarodowych instytucji (nie tylko z UE) i kapitałowi prywatnemu zmodernizowano infrastrukturę we wszystkich regionach kraju. Grecja w okresie poprzedzającym olimpiadę przypominała ogromny plac budowy: powstawały nie tylko nowe stadiony, ale przede wszystkim sieć dróg dojazdowych do tych obiektów oraz całe zaplecze hotelowo-gastronomiczne i szpitalne. Mimo że olimpiada teoretycznie odbywała się tylko w Atenach, władze greckie rozsądnie zaplanowały przeprowadzenie zawodów eliminacyjnych do wielu dyscyplin w różnych regionach kraju, co stało się dobrym pretekstem do rozbudowy infrastruktury ogólnokrajowej (Iraklion, Saloniki, Volos, Patra). Niewątpliwie napędziło to koniunkturę gospodarczą w całej Grecji, co potwierdziło między

²² *The Greek Economy in 2003-2006*, <http://www.greekembassy.org/Embassy/content/en/article>

innymi zatrudnienie w okresie organizowania olimpiady dodatkowo ok. 70 tys. osób.²³

Te pozytywne sygnały dotyczące greckiej gospodarki nie są jedynie zasługą Funduszy Strukturalnych. Grecja zrestrukturyzowała i zmodernizowała swoją administrację, uprościła system podatkowy, przeprowadziła efektywną prywatyzację i liberalizację sektora energetycznego oraz telekomunikacyjnego.

Pomimo trwania już trzeciego okresu programowania i posiadania większego doświadczenia w zakresie absorpcji funduszy, Grecja dotychczas wykorzystuje średnio ok. 85% przyznanych środków.²⁴ *Gros* funduszy przeznaczają się na poprawę infrastruktury ciężkiej i jest to w zasadzie kontynuacją przedsięwzięć rozpoczętych w pierwszym i drugim okresie programowania.

Najważniejsze problemy związane z wykorzystaniem Funduszy Strukturalnych w Grecji

Głównym problemem przyczyniającym się do powstawania negatywnych opinii na temat wykorzystania przez Grecję Funduszy Strukturalnych (w porównaniu z innymi biorcami celu 1.) jest niska efektywność pracy w tym kraju, kształtująca się na poziomie 50% średniej unijnej. Wynika to głównie ze złej organizacji i zarządzania zasobami ludzkimi oraz braku odpowiednio wykształconej i doświadczonej kadry menedżerskiej.²⁵

Kolejnym czynnikiem istotnie wpływającym na ograniczenie absorpcji Funduszy Strukturalnych był najbardziej scentralizowany w całej UE system rządzenia, charakteryzujący się brakiem wiedzy na temat rzeczywistych potrzeb lokalnych. Centralizacja, wynikająca głównie z okresu poprzedzającego członkostwo Grecji we Wspólnotach, przyczyniła się do zaniku jakichkolwiek inicjatyw lokalnych czy samorządowych. Nawet w najprostszych sprawach decyzję podejmowali urzędnicy ateńscy, co przyczyniło się do swoistego ubezwłasnowolnienia czynników lokalnych. Po stopniowym „zdecentralizowaniu” systemu administracyjnego pojawił się jednak kolejny problem – decyzje w terenie podejmowała skostniała kadra urzędnicza, nie posiadająca odpowiedniego doświadczenia w zarządzaniu i nieprzychylnie nastawiona do jakichkolwiek inicjatyw lokalnych. System administracji publicznej w Grecji opierał się w dużej mierze na zasadach klientyzmu. Plany operacyjne, szczególnie w pierwszym okresie programowania, dotyczące regionów, były sporządzane centralnie i nie zawsze wychodziły naprzeciw rzeczywistym potrzebom lokalnym, zaś

²³ Szerzej patrz: G.Fotopoulos, G.Petrakos, J.Psycharis, *Olympic games and regional policy in Greece: an ex-ante assessment*, Discussion Paper Series 8, University of Thessaly 2002.

²⁴ http://www.ekathimerini.com/4dcgi/_artcles_columns_100002_22/05/2003_29896.

²⁵ *Greece and Membership Evaluated*, eds. P.Kazakos, P.Ioakimidis, London-New York 1994.

społeczeństwo nie było informowane o przyznanych regionowi środkach ani o celach, na które były przeznaczone. W efekcie brakowało, szczególnie w pierwszym okresie programowania, kontroli wykorzystania środków z Funduszy Strukturalnych, co było sprzeczne z unijną zasadą transparentności.

W drugim okresie programowania Komisja Europejska zwiększyła kontrolę dotyczącą polityki informowania społeczeństwa o przeznaczonych środkach. Zmusiło to grecką administrację zarządzającą funduszami do większej jawności prowadzonych działań, bowiem w przeciwnym razie Komisja mogłaby zablokować fundusze.²⁶

Centralizacja struktury administracyjnej w Grecji spowodowała, że przez długi czas wiele województw nie miało w ogóle planów gospodarowania Funduszami Strukturalnymi ani biznesplanów związanych z pozyskiwaniem pieniędzy prywatnych dla realizacji projektów. Urzędnicy samorządowi nie znali procedur ubiegania się o fundusze pochodzące spoza budżetu państwa, nie istniało także partnerstwo między instytucjami samorządowymi a prywatnym biznesem, niezbędne do współfinansowania inicjatyw lokalnych.²⁷

Pewien marazm władz lokalnych widoczny przy aplikowaniu o środki z Funduszy Strukturalnych wynikał nie tylko z niedoinformowania lub ze zbyt dużej biurokratyzacji. Częściową winę ponosiły także władze unijne, którym zdarzało się opóźniać transfer pieniędzy Komisji Europejskiej. Fundusze wielokrotnie przychodziły zbyt późno i przedsiębiorcy prywatni, których w fazie przygotowywania projektów zachęcono do współfinansowania inwestycji strukturalnych, zniecierpliwieni, często wycofywali się, powodując kłopoty finansowe lokalnej administracji, nie będącej w stanie w całości pokryć swojego udziału w projekcie.

Problemy przyczyniające się do ograniczenia absorpcji funduszy pomocowych w pierwszym i drugim okresie programowania wynikały także z faktu, iż rząd Grecji nie informował społeczeństwa i nie szukał wsparcia biznesu dla realizacji projektów w ramach Funduszy Strukturalnych. Starano się je współfinansować głównie z pieniędzy budżetowych. W momencie, kiedy okazało się, że projekty są opóźnione w realizacji, a w państwowym budżecie brakuje środków, wówczas dopiero gwałtownie poszukiwano inwestorów prywatnych (tak działo się często, np. w przypadku budowy autostrad).

Centralizacja w planowaniu i zarządzaniu funduszami oznaczała także brak współpracy z organizacjami pozarządowymi, co również przyczyniało się do

²⁶ *European Commission European Structural Fund – Workshop: Information and Publicity in the Community Support Framework 2000-2006*, Athens, 07.12.2001 (materiał w posiadaniu autora).

²⁷ *European Commission Workshop on the Mechanism for the Implementation of Regional and Local Development Actions*, Athens, 06.12.2001 (materiał w posiadaniu autora).

anulowania lub blokowania projektów. Przykładem może być brak konsultacji z organizacjami ekologicznymi, kiedy rząd grecki zgłaszał projekty inwestycji zagrażających środowisku naturalnemu. Były one później zaskarżane do Komisji Europejskiej, co powodowało wstrzymanie realizacji. Realizacja projektów składanych przez Grecję była wielokrotnie opóźniona ze względu na brak przygotowania legislacyjnego (jak to miało miejsce z restrukturyzacją poczty greckiej).

Zastrzeżenia co do wykorzystania środków dotyczyły także jakości wykonania projektów. Nawet jeśli określony projekt zrealizowano, Komisja Europejska miała zastrzeżenia, że nie trafiał on w potrzeby społeczne (przykład złego szkolenia bezrobotnych). Świadczyło to o braku odpowiednio wykwalifikowanych zespołów szkoleniowych oraz instytucji monitorującej wydawanie środków pomocowych. Komisja wielokrotnie, po przeprowadzeniu własnego dochodzenia, nakazywała zwrot pieniędzy, jeżeli okazało się, że nie zostały one wydane zgodnie z wymogami jakościowymi lub koszt wykonania został zawyżony. Tak np. w 2001 r. Komisja po zapoznaniu się z projektem dotyczącym rejestracji nieruchomości, realizowanym w latach 1994-1999, zażądała od Grecji zwrotu 58 mln euro.

Brak odpowiednich instytucji kontrolujących podział Funduszy Strukturalnych przyczyniał się do „wyciekania” pieniędzy. Oczywiście jest to problem nie tylko Grecji, gdyż defraudacje zdarzają się w całej Unii, jednak kraj ten jest szczególnie korupcyjny. Podstawowymi instrumentami defraudacyjnymi było: finansowanie tych samych wydatków z różnych źródeł, sztuczne podnoszenie kosztów, finansowanie celów nieistniejących w projektach, stosowanie niewłaściwych kursów walutowych, nieprzestrzeganie prawa wspólnotowego dotyczącego zamówień publicznych, opóźnienia w przekazywaniu beneficjentom środków z Funduszy Strukturalnych.

W trakcie trzeciego okresu programowania Komisja Europejska wytknęła Grecji kolejny błąd w korzystaniu z pomocy unijnej. Komisarz ds. polityki regionalnej, D.Hübner oskarżyła Greków o nieprzestrzeganie procedur w realizacji zamówień publicznych w ramach projektów strukturalnych. Dla rządu ateńskiego oznacza to groźbę utraty miliardów euro z przyznanej mu puli środków.²⁸

Spośród „starych” państw unijnych Grecję ocenia się pod względem wykorzystania Funduszy Strukturalnych najgorzej. Z obserwacji przeprowadzonych w tym kraju reform oraz osiągnięć greckiej gospodarki wynika jednak, iż jest to ocena krzywdząca i dotyczy właściwie pierwszego i połowy drugiego okresu programowania FS. Szczególnie pierwszy okres przyczynił się do wykreowania

²⁸ Wywiad z D.Hübner zamieszczony w: „Gazeta Wyborcza”, 19.01.2005.

stereotypu „Greka marnującego środki pomocowe”, który przyłgnął na stałe do polityków i społeczeństwa tego kraju, kształtując niesprawiedliwie współczesne opinie na ten temat.

Pod koniec drugiego okresu rząd grecki przeprowadził szereg reform, tworząc nowe struktury zarządzania funduszami publicznymi, które charakteryzują się transparentnością i które mają na celu zwiększenie efektywności wydawania środków publicznych opierając się na współpracy partnerskiej ze społecznościami lokalnymi. Unijna polityka regionalna zmusiła Grecję do reformy samorządowo-terytorialnej i stworzenia drugiego szczebla samorządu, rozpoczynając w ten sposób proces zwiększenia aktywności w znacznej mierze ubezwłasnowolnionych wcześniej społeczności lokalnych.

Jeżeli chodzi o samo planowanie przeznaczenia środków pomocowych Unii, to Grecja może być dla Polski pewnym wzorem. Ze względu na swoje położenie i cechy geograficzne (w 80% jest ona krajem górskim) przeznaczyła środki z Funduszy Strukturalnych głównie na rozwój infrastruktury ciężkiej. Trudno się dziwić takiemu wyborowi – kraj posiadający kilka tysięcy wysp i mający łącznie 15 tys. kilometrów linii brzegowej (kontynentalnej i wyspiarskiej), w celu likwidacji dysproporcji regionalnych i zmniejszenia bezrobocia (głównie dzięki rozwojowi sektora turystyki) musi najpierw zbudować infrastrukturę ciężką, tj. drogi, porty, lotniska. Są to najczęściej ogromne, kosztowne projekty trwające wiele lat, których efekty można ocenić dopiero w dłuższej perspektywie. Świadczą one jednak o długofalowych planach gospodarczych i społecznych Grecji, która swojej szansy szuka właśnie w owym specyficznym położeniu – wprawdzie peryferyjnym, ale w ważnym miejscu na mapie Europy – na Bałkanach i w regionie Morza Czarnego. Stara się zwiększyć dzięki Funduszom Strukturalnym konkurencyjność swej gospodarki, zdobyć rynki państw bałkańskich i czarnomorskich oraz stać się ważnym państwem tranzytowym łączącym Unię Europejską z tym regionem Europy i Azji. Celem strategicznym Grecji jest rozbudowa „Zachodnich Wrót”, będących kontynuacją drogi z Włoch poprzez porty i drogi na swoich zachodnich wybrzeżach w kierunku Bułgarii i Turcji. Jednym z zasadniczych celów ma być także wyrównywanie dysproporcji w rozwoju poszczególnych regionów w samej Grecji.

Polska, co prawda, nie jest państwem o podobnych do Grecji warunkach geograficznych, posiada jednak równie korzystne położenie na mapie Europy i te same problemy, związane głównie z brakiem infrastruktury ciężkiej. To właśnie budowa dróg, mostów, portów, lotnisk, linii kolejowych jest szansą dla naszego kraju. Tego typu przedsięwzięcia są strategicznie ważne, jeżeli chcemy stanowić istotne ogniwo w sieci tranzytowej łączącej Unię Europejską ze wschodem Europy i Azją, i budować gospodarkę Polski na bazie tego istotnego elementu. Surowe oceny dla Grecji za brak spektakularnych sukcesów

w wykorzystywaniu środków pomocowych są zatem przestrożą dla Polski, która także może być krytykowana w przyszłości za brak szybkich rezultatów w obszarze polityki regionalnej. Jednak w długoterminowej perspektywie inwestycje w infrastrukturę ciężką z pewnością przyczynią się do wzrostu gospodarczego oraz niwelowania dysproporcji regionalnej i peryferyjności między Polską a pozostałymi państwami członkowskimi Unii.